

ภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบูในบริบทสังคมอีสาน*

Phra That Phra Bu: Local Wisdom and Beliefs in the Socio-Cultural Context of Isan Society

พระมหาสุโข ดงสมบัติ, ธีระพงษ์ มีไธสง และอภิวัฒน์ โพธิ์สถาน

Phramaha Suphochok Dongsombat, Thiraphong Mithisong and Aphinwat Phothisan

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ประเทศไทย

Mahasarakham University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: supachok252801@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบูในบริบทสังคมอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัยโดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 รูป/คน รวมไปถึงการสังเกตการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ของพระธาตุพระบู

ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบูในบริบทสังคมอีสานมีอยู่ 3 ข้อ ดังนี้ 1) พระบูในบริบทอีสาน 2) พระบูในบริบทสังคมอีสาน และ 3) ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบูในอีสาน ซึ่งล้วนแล้วเป็นความเชื่อตามพื้นที่ของพระธาตุพระบูหรือตามบริบทอีสานที่มีการปรากฏหลักฐานของพระธาตุพระบูในสังคมนั้นๆ สะท้อนออกมาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับสาริกธาตุของพระพุทธเจ้า และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทอีสานหรือสังคมอีสานพระธาตุพระบูเป็นของคู่กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันอยู่กับชุมชนและสังคมตลอดไป

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น; พระธาตุพระบู; มนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

Abstract

This academic paper aims to explore the beliefs surrounding Phra That Phra Bu in the sociocultural context of Northeastern Thailand (Isan) using a qualitative research

*ได้รับบทความ: 23 มิถุนายน 2568; แก้ไขบทความ: 8 มิถุนายน 2569; ตอรับตีพิมพ์: 15 มิถุนายน 2569

Received: June 23, 2025; Revised: June 8, 2026; Accepted: June 15, 2026

approach. This study employed qualitative research methods, including document analysis and fieldwork comprising interviews, focus group discussions, and in-depth interviews with a sample of 40 individuals (both monks and laypersons). Participant observation was also conducted at the Phra That Phra Bu site.

The results of the research found that: Phra That Phra Bu: Local Wisdom and Beliefs in the Socio-Cultural Context of Isan Society (1) Phra Bu in the Isan context, (2) Phra Bu in the social context of Isan society, and (3) beliefs associated with Phra That Phra Bu in Isan. These beliefs are rooted in the specific locality of Phra That Phra Bu and reflect the cultural and social context of the Isan region, where evidence of Phra That Phra Bu has been historically present. Such beliefs manifest in various forms, including those related to Buddhism, the sacred relics (Sarira) of the Buddha, and supernatural elements. Whether in the cultural or social context of Isan, Phra That Phra Bu has always been an integral part of the community, passed down from generation to generation, and remains deeply embedded in the life of the local people.

Keywords: local wisdom; Phra That Phra Bu; Humans and the Sacred

1. บทนำ

ภาคอีสานนับว่าเป็นบ่อแห่งการเกิดอารยธรรมที่สำคัญของประเทศ เนื่องจากภาคอีสานมีลักษณะพื้นที่เป็นแอ่งคล้ายกับกระทะรวมถึงมีเทือกเขาภูพานพาดผ่านกลางของแอ่ง และมีแอ่งขนาดใหญ่อยู่ถึง 2 แห่ง โดยแอ่งแรกคือแอ่งสกลนคร เรียกว่า อีสานเหนือ เป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งคือ วัฒนธรรมบ้านเชียง ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเทือกเขาภูพานมีแม่น้ำโขงไหลผ่าน โดยเริ่มจากจังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนมและมุกดาหาร (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539)

คนอีสานมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผ่านการผสมผสานของผู้คนหลายชนเผ่าหลายชาติพันธุ์ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมไม่ต่ำกว่าห้าพันปีมาแล้ว ทำให้เกิดมีโบราณสถานมากมายหลายแห่ง จึงเป็นที่มาของคนอีสานมีเขตวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแพร่ขยายวัฒนธรรมไปทั่วทุกภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือตราบจนถึงปัจจุบันนี้และอันเป็นแหล่งรวมของอารยธรรมสำคัญทั้งทางพุทธและพราหมณ์ วิถีชีวิตของชาวอีสานมีพื้นฐานจากการเกษตรกรรมและความเชื่อผสมผสานกันระหว่างผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา (สุภลักษณ์ ใจวัง, 2557, หน้า 91)

ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานตำนานพระอัฐราชทูตที่ได้มีการบันทึกเกี่ยวกับความเป็นมาของพระอัฐราชทูต การสร้างพระธาตุพนม สภาพแวดล้อมทางสังคมในขณะนั้นความเชื่อและพิธีกรรมการบูชา

พระธาตุของประชาชนในดินแดนล้านช้าง มีการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์การนับถือผีฟ้าผีแผ่นดินมาก่อนจนมาถึงปัจจุบันมีการปรับหรือประยุกต์ใช้ในการแสดงออกพิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน ความเชื่อของชาวอีสานไม่ใช่เพียงความเชื่อในเทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นพลังที่หล่อหลอมสังคมผ่านพิธีกรรม ความสัมพันธ์ในครอบครัว และชุมชน ทูทางความเชื่อเหล่านี้จึงมีความสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน (สมหมาย เปรมจิตต์, กมล ศรีวิชัยนันท์ และสุรสิงห์สำรวม นิมพะเนา, 2542, หน้า 33)

การสร้างเจดีย์เป็นคติความเชื่ออย่างหนึ่งในสังคมไทย เป็นการสร้างศาสนสถานเพื่ออุทิศถวายเป็นพุทธบูชา ที่เรียกกันว่า เจดีย์วัตถุ แบ่งได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ พระธาตุเจดีย์ ถวายบูชาพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงอัฐิธาตุของพระอรหันตสาวก พระธรรมเจดีย์ ถวายบูชาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พระบริภคเจดีย์ อนุสรณ์สถานที่เกี่ยวข้องกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระอรหันตสาวก เช่น สังเวชนียสถานทั้ง 4 และอุเทสิกเจดีย์ สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างเช่น รอยพระพุทธบาทต่างๆ ที่ปรากฏให้ประชาชนมีความผูกพันต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมากทุกพื้นที่ทุกอย่างมีวัดเป็นศูนย์กลางตั้งแต่เกิดจนตายวัดเป็นศูนย์กลางให้การศึกษาแก่กุลบุตร ทั้งทางหนังสือและวิชาชีพ เพื่อจะได้ใช้ชีวิตของตนให้เกิดความสมบูรณ์ทางความเป็นอยู่ในสังคม ประเพณีที่สำคัญกับการไหว้พระธาตุและประเพณีสงกรานต์พระธาตุเป็นงานใหญ่ (ภัทรพร สิริกาญจน และธรรมเกียรติกันนอร์, 2541, หน้า 134-136) การสร้างศรัทธาให้กับประชาชนโดยส่วนรวมเป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างวัดต่อกัน บ้านต่อบ้านเป็นการเดินทางไปเที่ยวหาบุญที่ศนาหาประสบการณ์ใหม่ๆ นอกบ้านเป็นการไปช่วยบุญกุศลสังฆารัตน์ การวัดที่คนทั้งหลายรับผิดชอบร่วมกันเพื่อเป็นการส่งเสริม สนับสนุนการฟื้นฟูพัฒนา สืบทอดประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่คนรุ่นหลัง มีการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดั่งามให้คงอยู่สืบไป (อุทัย ภัทรสุข, 2554, หน้า 104)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พระธาตุพระบุ” วัดสระแคน ตำบลแคน ได้กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจที่ชุมชนชาวบ้านให้ความนับถือมาอย่างยาวนาน โดยมีตำนานเรื่องเล่าถึงพระพุทธรูปที่ “บุ” หรือ “ผุด” ขึ้นจากดิน ซึ่งต่อมาชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาในการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุองค์พระไว้และกลายเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมประจำปี มีทั้งพิธีพราหมณ์และพุทธศาสนาสลับกัน อันสะท้อนถึงรากฐานของภูมิปัญญาความเชื่อที่หลอมรวมกันอันเป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชน

ดังนั้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบุในบริบทสังคมอีสานอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนมาถึงปัจจุบัน และอาศัยภูมิปัญญาของชาวบ้านในการเก็บรักษาพื้นที่พระธาตุพระบุของภูมิปัญญาความเชื่อผ่านจิตวิญญาณของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบุในบริบทสังคมอีสาน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาภูมิปัญญาความเชื่อความเป็นมา ประเพณี พิธีกรรม และคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพระบุ โดยใช้การศึกษาเอกสารร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางความเชื่อและความหมายที่ชุมชนมีต่อพระธาตุพระบุในบริบทสังคมอีสาน

1. ขอบเขตการวิจัย ดังนี้ 1) ด้านพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่ 17 หมู่บ้านในตำบลแคน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ชุมชนบ้านแคนหมู่ที่ 1 ชุมชนบ้านคำแยหมู่ที่ 2 ชุมชนบ้านแวงชัยหมู่ที่ 3 ชุมชนบ้านหนองโจดหมู่ที่ 4 ชุมชนบ้านโคกกลางหมู่ที่ 5 ชุมชนบ้านเขาค้อหมู่ที่ 6 ชุมชนบ้านเก่าน้อยหมู่ที่ 7 ชุมชนบ้านดู่จันทน์หมู่ที่ 8 ชุมชนบ้านแวงเหล่าหมู่ที่ 10 ชุมชนบ้านโคกช้างหมู่ที่ 11 ชุมชนบ้านโคกใหญ่เหนือหมู่ที่ 12 ชุมชนบ้านป่าจิกหมู่ที่ 13 ชุมชนบ้านหัวนาทัยหมู่ที่ 14 ชุมชนบ้านแคนเหนือหมู่ที่ 15 ชุมชนบ้านโคกสะอาดหมู่ที่ 16 และชุมชนชุมชนบ้านโคกใหญ่ใต้หมู่ที่ 17 2) ด้านเนื้อหา ภูมิปัญญาความเชื่อความเป็นมา ประเพณี พิธีกรรม และศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพระบุ 3) กลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้นำพิธีกรรม กลุ่มผู้นำชุมชน อบต. ตัวแทนประชาชน ทั้งหมด 40 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) แบบสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แบบบันทึกภาคสนาม และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยใช้ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการ 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมในสังคมอีสาน และ 2) การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม มาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการตีความข้อมูล

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบุในบริบทสังคมอีสาน ชุมชนตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นออกเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. พระบุในบริบทสังคมอีสาน พบว่า พระบุในบริบทสังคมอีสานมีความสำคัญอย่างมากถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมนั้น เพราะว่าชาวบ้านให้ความเคารพนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผุดขึ้นมาจากใต้ดินชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นปาฏิหาริย์ คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ เกินความคาดหมาย หรือเหนือธรรมชาติ โดยในทางพุทธศาสนาองค์พระหรืออำนาจสิ่งลี้ลับที่ทำให้พระบุหรือผุดขึ้นมาเองได้ อย่างเช่นเดียวกับชาวบ้านแคนที่ชาวบ้านเรียกว่า พระบุ จนมาถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สอบถามชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านในเขตตำบลแคนและตำบลใกล้เคียงต่างให้ความสำคัญกับพระบุเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะชาวบ้านจะมีการบนบานศาลกล่าวหรือขอพรจากองค์พระบุในเวลาเดือดร้อนทุกข์ใจไม่สบายใจก็ต้องไปกราบไหว้บูชาขอให้องค์พระบุช่วย สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของตำบลแคน คือ เมื่อถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ชาวบ้านจะมีการจัดงานประเพณีสงกรานต์พระธาตุพระบุเป็นประจำทุกปี ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของบริเวณพระธาตุ (บุญเลิศ มะกา, การสัมภาษณ์, 2566)

2. พระบุในชุมชนอีสาน พบว่า พระบุในแต่ละท้องถิ่นตามชุมชนอีสานซึ่งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สอบถามชาวบ้านและรวบรวมหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่ทำการเผยแพร่ปรากฏอยู่ในพื้นที่และการบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ปราชญ์ชาวบ้านได้เล่าให้ฟัง สมัยนั้นได้ไปทำความสะอาดบริเวณวัดโดยใช้ไม้กวาดตรงบริเวณใกล้ต้นไม้โพธิ์ ขณะกวาดไปมาได้เห็นเศียรพระพุทธรูปผุดขึ้นมาจากพื้นดิน เกิดความสงสัยจึงได้เรียนพระภิกษุสามเณรมาดูก็เห็นว่าเป็นพระพุทธรูปจริง จึงได้เรียนให้หลวงพ่อดำเนินการ ทานจึงได้ให้พระภิกษุสามเณรนำขึ้นไปบนหอระฆัง 19 นิ้ว สูง 19 นิ้ว หน้าตักกว้าง 17 กิโลกรัม เนื้อทองสัมฤทธิ์ เช้าวันต่อมา มีพระภิกษุสามเณรก็เห็นพระพุทธรูปผุดขึ้นมาอีก จึงนำขึ้นมาจากพื้นดินเป็นองค์เล็กและองค์ใหญ่ ได้ประมาณ 3 ชิ้นใหญ่ เช้าวันต่อมาก็ผุดขึ้นมาจากพื้นดินที่บริเวณที่เดิมอีก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พระพุทธรูปที่ผุด (บุ) ขึ้นมาติดต่อกัน 3 ครั้งเมื่อเป็นดังนี้ หลวงพ่อดำเนินการจึงปรึกษาหารือกับชาวบ้านว่าจะทำอย่างไร จะเก็บไว้ตรงไหนที่ประชุมทุกคนมีความเห็นอย่างเดียวกัน (ชาตรี ลามะไหย้, การสัมภาษณ์, 2567) จำแนกประเภทความเชื่อที่ค้นพบ ได้แก่ ความเชื่อพุทธานุภาพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสิ่งลี้ลับ ภายในพื้นที่พระธาตุพระบุจนชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาความเชื่อที่สะสมกันมาผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเก็บรักษาพระธาตุ ซึ่งมีแนวคิดผ่านธาตุรูปลักษณะเกี่ยวกับพระธาตุ

3. ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระพุทธรูปในอีสาน พบว่า ผู้วิจัยสามารถแบ่งออกได้ 3 อย่าง ดังนี้ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ 2) ความเชื่อเกี่ยวกับผีหรือเทพเจ้าที่รักษาพระธาตุ และ 3) ความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญพุทธสถาน ซึ่งเป็นพระธาตุพระพุทธรูปที่เกี่ยวข้องตามบริบทท้องถิ่นตามอีสานหรือสังคมอีสาน นั้นชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระพุทธรูปที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์กับชุมชน คติความเชื่อในเรื่องอำนาจดวงวิญญาณและสิ่งเหนือธรรมชาติการบูชาเทพเจ้าและการบูชาบรรพบุรุษ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านและระบบเครือญาติเดียวกันที่จะดำรงความสามัคคีในหมู่คณะสิ่งเหล่านี้เป็นการอาศัยซึ่งกันและกันของพระธาตุพระพุทธรูปและมนุษย์หรือสภาพพื้นที่นั้นๆ อีกด้วย และเป็นการรักษาพุทธศาสนาไปด้วย

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระพุทธรูปในบริบทสังคมอีสาน ชุมชนตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. พระพุทธรูปในบริบทสังคมอีสาน เป็นภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระพุทธรูปในบริบทสังคมอีสาน การบูชาพระธาตุของชาวพุทธในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต มีการใช้พระธาตุเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเชื่อในรูปแบบต่างๆ ทั้งสอดคล้องกับหลักการบูชาพระธาตุที่ถูกต้องตามคำสอนในพระพุทธศาสนาและไม่สอดคล้องกับหลักคำสอน เช่น ความเชื่อในอำนาจของความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นที่ตนนับถือมีการบนบานต่อพระธาตุเหมือนพิธีกรรม ทำให้พระธาตุบางแห่งในดินแดนล้านช้างมีภาพลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ประชาชนจึงนิยมเดินทางมาสักการบูชาและบนบาน โดยหวังว่าพระธาตุจะดลบันดาลในตนได้ประสบในสิ่งที่หวังหรือเป็นที่พึงทางจิตใจสร้างความศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนอย่างแน่นแฟ้นตลอดมา พระพุทธรูปในบริบทสังคมอีสาน พระพุทธรูปที่บ้านพระพุ ตำบลพระพุ อำเภอยะนิง จังหวัดขอนแก่น สอดคล้องกับแนวคิดของดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2549) ที่กล่าวว่า ทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับคุณค่า ความรู้ภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการค้นคว้าและค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งค่านิยมและความเชื่อที่ผูกพันอยู่กับสังคม ทำให้เกิดการจัดระเบียบของสังคมหรือสร้างกฎกติกาที่เป็นคุณต่อสังคมโดยรวม รวมถึงกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง แนวคิดของ Bourdieu (1986) กล่าวว่า ทุนวัฒนธรรม คือ กระแสสังคมที่ตั้งอยู่บนความรู้ ความคุ้นเคยความรู้สึกกับสิ่งที่เกิดขึ้นและวิถีของวัฒนธรรม ได้ครอบงำหรือมีอิทธิพลในสังคมนั้นถือเป็นเรื่องธรรมดา ทุนวัฒนธรรมและภูมิหลังของ ครอบครัว การศึกษา สภาพสภาพทางสังคมรวมถึงทรัพยากรอื่นๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของปฐม หงส์สุวรรณ (2548, หน้า 9) วิจัยเรื่องการบูชาพระธาตุเป็นพิธีที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสาน ทางความคิดความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะความเชื่อของผู้คนที่มาถวายเป็น

เครื่องเช่นไหว้ ต่อผิอารักษ์บ้านเมือง เพื่อให้ผิช่วยคุ้มครองและปกป้องงานบุญไหว้พระธาตุหลวงให้ สำเร็จ ลุล่วง โดยไม่ให้มีเหตุภัยอันตรายต่างๆ เกิดขึ้นภายในงานด้วย ในส่วนของงานวิจัยของธีรพันธ์ จุฬากาญจน์ (2551) วิจัยเรื่องการศึกษาความเชื่อพิธีกรรม และเรื่องเล่าเพื่อสร้างอุดมการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของชาวศิรีวัง ตำบลกาโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ความเชื่อพิธีกรรมเรื่องเล่าเพื่อ สร้างอุดมการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในบริเวณพระธาตุเพื่อเกิดความ ชล่งในพื้นที่นั้นด้วย

2. พระบุในชุมชนอีสาน ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย พระบุในแต่ละท้องถิ่นตามชุมชนอีสานซึ่งผู้ วิจัยได้ลงพื้นที่สอบถามชาวบ้านและรวบรวมหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่ทำการเผยแพร่ปรากฏอยู่ใน พื้นที่และการบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่แก่ประชาชนชาวบ้านได้เล่าให้ฟัง สมัยนั้นได้ไปหาความสะอาดบริเวณ วัดโดยใช้ไม้กวาดตรงบริเวณใกล้ต้นโพธิ์ ขณะกวาดไปมาได้เห็นเศียรพระพุทธรูปผุดขึ้นมาจากพื้นดิน เกิด ความสงสัยจึงได้เรียนพระภิกษุสามเณรมาดูก็เห็นว่าเป็นพระพุทธรูปจริง จึงได้เรียนให้หลวงพ่อวินัยทราบ ท่านจึงได้ให้พระภิกษุสามเณรนำขึ้นไปบนหอสวดมนต์ ญาติโยมชาวบ้านรู้ข่าวก็พากันมาดูเป็นจำนวนมาก ต่างก็ลงความเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี หน้าตักกว้าง 19 นิ้ว สูง 19 นิ้ว หน้า 17 กิโลกรัม เนื้อทองสัมฤทธิ์ เช้าวันต่อมา มีพระภิกษุสามเณรก็เห็นพระพุทธรูปผุดขึ้นมาอีก จึงนำขึ้นมาจาก พื้นดินเป็นองค์เล็กและองค์ใหญ่ ได้ประมาณ 3 ชิ้นใหญ่ เช้าวันต่อมาก็ผุดขึ้นมาจากพื้นดินที่บริเวณที่เดิม อีก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พระพุทธรูปที่ผุด (บุ) ขึ้นมาติดต่อกัน 3 ครั้งเมื่อเป็นดังนี้ หลวงพ่อวินัยซึ่งเป็นเจ้า อาวาส จึงปรึกษาหารือกับชาวบ้านว่าจะทำอย่างไร จะเก็บไว้ตรงไหนที่ประชุมทุกคนมีความเห็นอย่าง เดียวกัน (ชาตรี ลามะไทย์, การสัมภาษณ์, 2567) สอดคล้องกับศิริพร ณ ถลาง (2559) คติชนสร้างสรรค์: พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ซึ่งผ่านคติความเชื่อแบบสมัยใหม่และความเชื่อแบบเก่า มาผสมผสานกันผ่านประเพณีท้องถิ่น ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยสุพจน์ ทองเนื้อขาว (2541) วิจัยเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ก่อนทำพิธีขอ ขมาและบอกกล่าวผู้ที่เป็นลูกเฝ้าลูกเทียนหรือบุคคลทั่วไปที่ได้ล่วงเกินต่อองค์พระธาตุขามแก่นจะด้วย กิริยาใดก็ตามหรือวาจากก็ตาม เมื่อมีความสำนึกผิดก็จะทำพิธีขอขมาขอขมาหรือสมมา เป็นการขอโทษ ขอ ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในสิ่งได้ล่วงละเมิดหรือกระทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พิ้ง พอใจ สะท้อนให้เห็นถึงบางครั้งอาจเป็นการกระทำผิดจากธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติมาจึงต้องมีการ ทำพิธีขอขมาละโทษ

3. ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบุในอีสาน ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้ 1) ความเชื่อ เกี่ยวกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ 2) ความเชื่อเกี่ยวกับผีหรือเทพเจ้าที่รักษาพระธาตุ และ 3) ความเชื่อเกี่ยวกับการ ทำบุญพุทธสถาน ซึ่งเป็นพระธาตุพระบุที่เกี่ยวข้องตามบริบทท้องถิ่นตามอีสานหรือสังคมนั้นชาวบ้าน มีความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบุที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์

กับชุมชน คติความเชื่อในเรื่องอำนาจดวงวิญญาณและสิ่งเหนือธรรมชาติการบูชาเทพเจ้าและการบูชาบรรพบุรุษ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านและระบบเครือญาติเดียวกันที่จะดำรงความสามัคคีในหมู่คณะสิ่งเหล่านี้เป็นการอาศัยซึ่งกันและกันของพระธาตุพระบุและมนุษย์หรือสภาพพื้นที่นั้นๆ อีกด้วย และเป็นการรักษาพุทธศาสนาไปด้วย ในส่วนของแนวคิดศิราพรณ กลาง (2559) กล่าวว่า ประเพณีในแต่ละจังหวัดตามปฏิทินการท่องเที่ยวประเทศไทยว่า ประเพณีใหม่ๆ เหล่านี้คงต้องนับเป็นประเพณีที่สร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีที่วิวัฒน์ พัฒนา ปรับเปลี่ยนผลิตซ้ำหรือประดิษฐ์ใหม่ ก็ล้วนมีวิคิดที่มักอ้างอิงประเพณีเดิมหรืออยู่บนฐานวัฒนธรรมที่มีมาแต่เก่าก่อนในสังคมไทยทั้งสิ้น

สิ่งที่มนุษย์สั่งสมมาหล่อหลอมขึ้นมาจนก่อให้เกิดผลขึ้นมาที่เราเรียกว่า ทุนมนุษย์ แบ่งออกเป็น 3 อย่าง ได้แก่ ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม และทุนทางอารมณ์ ทุนทางความเชื่อ เป็นความคิด ความเข้าใจกับการยอมรับนับถือ เชื่อมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่ต้องการมีเหตุผลอย่างใดมาสนับสนุน ล้วนแล้วเป็นภูมิปัญญาความเชื่อของพระธาตุที่ชุมชนสะท้อนผ่านจิตวิญญาณเพื่อเป็นการรักษาประเพณีของชุมชนต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล อปท. สำนักวัฒนธรรมประจำอำเภอ ควรเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในการให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วย

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการให้คำแนะนำหรือหาวิธีการช่วยเหลือประชาชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถาน ศาสนวัตถุ เป็นต้น

1.3 ส่งเสริมความเข้มแข็งและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

1.4 หน่วยงานของรัฐควรเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานและสิ่งศักดิ์ตามที่ชุมชนเคารพนับถือแบบมีส่วนร่วม

1.5 ควรจัดทำฐานข้อมูลประวัติพระธาตุพระบุ การบันทึกคำบอกเล่าผู้เฒ่าผู้แก่ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระธาตุพระบุให้แก่เยาวชนในพื้นที่

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยภูมิปัญญาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพระบุในบริบทสังคมอีสานทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในการเรียนรู้ความหมายของ “พระบุ” ความสำคัญของพระบุในบริบทอีสาน ความเชื่อเกี่ยวกับพระบุและพระธาตุ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระบุ ความผูกพันของชาวบ้านกับพระบุ รายละเอียดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2549). *ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญากับการสร้างสรรค์คุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โรงแรมรามากาเด็น.

- ธีรพันธ์ จุฬากาญจน์. (2551). *การศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าเพื่อสร้างอุดมการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวศรีวิชัย ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2548). *ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัทรพร สิริกาญจน์ และธรรมเกียรติ กันอริ. (2541). *สัญลักษณ์แห่งพระสฤป*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2539). *ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2559). *คติชนสร้างสรรค์: พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภลักษณ์ ใจวัง. (2557). *การศึกษาโครงสร้างบทบาทหน้าที่และคุณค่าในพิธีกรรมของชาวไทเขินสันป่าตอง เชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สมหมาย เปรมจิตต์, กมล ศรีวิชัยนันท์ และสุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนาว์. (2542). *พระเจดีย์ในล้านนาไทย*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุพจน์ ทองเนื้อขาว. (2541). *ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อุทัย ภัทรสุข. (2554). *การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนสองฝั่งโขง*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.